

שבת הראי"ה

ליקוטים מתורתו של הצדיק והחסיד, מרא דארעא דישראל, שר התורה ורועה ישראל

רבי אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל

פרשת
זוי ערה

גליון מספר 49

יצא לאור ע"י ארגון 'אור האורות' להפצת תורת הגה"צ הראי"ה קוק זיע"א ♦ שאלות ותגובות ניתן לשלוח לכתובת: רח' הרב צבי יהודה 6 דירה 3 בת-ים, או בדוא"ל: reiyyaa@gmail.com
או להתקשר למספר: 0507-583810 ♦ תרומות ניתן להפקיד בבנק הדואר חשבון מס' 20778885 ♦ ניתן לקרוא את העלון גם באתר: www.yeshiva.org.il

אורות הפרשה

וַיֵּצֵא יִצְחָק לְשׁוּחַ בְּשָׂדֶה לְפָנֹת עָרְבַּי (בד סג).

"שיחה" – תיקרא התפילה, בשם משתתף עם צמחים ואילנות שנקראו 'שיחים', על שם הפרחת הנפש בכוחות חדשים, המסתעפים באופן טבעי ע"י רגשות הנפש בעבודה שבלב. וזה המעמד ראוי ביותר לעת מנחת ערב, שהאדם קרוב להסיר מעליו הטרדות הזמניות, אז תוכל נפשו להתרומם בטבעה, ורגשי קודש הטבעיים האצורים בתוכה לדבקה באלוקים חיים ולהגבר באהבתו ויראתו הטהורה, יוסיפו פרי תנובה וישלחו בדים ופארות, להיות כדמות אילן רב וכאחד השיחים" [מנן הראי"ה, 'עין אי"ה' (ביאור אגודת הש"ס) ברכות ח"א עמ' 109].

תפילתו של הראי"ה הייתה מיוחדת במינה, והפליאה את שומעיה. וכך כותב מייסד העיר בני ברק, רבי יצחק גרשטנקורן ז"ל, שהיה מקורב למנן הראי"ה:

"כמה צדקות, כמה אצילות הייתה נסוכה על קלסתר פניו הקדוש, ובאמת מי שלא ראה דבקותו של אותו צדיק בשעה שהיה עומד ומתפלל, אינו מסוגל לדמות לעצמו תואר פניו הקדושים" [זכרונותי על בני ברק, עמ' עב].

וכך מספר הגרי"מ חרל"פ:

"פעם אחת, דיברתי עם הרב עד שעה מאוחרת כלילה. והנה בבוקר הרגשתי שהרב מתאחר בתפילתו, ולא עוד אלא שלא כדרכו, שלא לעסוק בשום דבר לפני התפילה, ראיתי שהוא ניגש אל אחד האנשים, והתחיל

מגלגל עמו שיחה על ענייני גידול צמחים, ואיזה פרי לנטוע בסביבה וכו'. ורק אחר כך הלך להתפלל. האיחור והשיחה הפליאני מאוד, והרהבתי עוז בנפשי לשאול את הרב לפשר הדבר. ותשובתו הייתה: בבוקר זה התלהטה בליבי תבערת צמאון לאל חי, עד שחששתי לכלות הנפש בתפילה, ונאלצתי להקטין את יקוד רגשי הקודש, כירידת המחשבה לעניינים מוחשיים מעשיים [אורות התפילה' עמ' 19].

ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק וכה הו'.

"... ומה שהקשה בענין מאה שערים דיצחק, שאומד זה למעשרות היה, והיאך עבר אהא דתנן "אל תרבה לעשר אומדות". ונראה, שכל עיקר הענין הלא הוא משום חשש שמא לא יכוון את השיעור, וכשימעט לא יצא ידי חובתו, וישאר הכלי בטבלו, וכשירבה הלא יהיו מעשרותיו מקולקלים [עירובין נ].

ונראה לי [...] שאברהם אבינו ידע לכיון היטב בהשערתו המדוייקת יותר מכל באי עולם [עין יומא כ"ח בענין "צלוחיה דאברהם"], ומסתמא מסר חכמה זו גם ליצחק, וכמש"כ: ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק", וזה קאי ג"כ על המתנות הרוחניות, שהרי לגבי בני הפלגשים אמרו חז"ל [סנהדרין צא] שם טומאה מסר להם, שהוא ג"כ ענין רוחני לפי מה שראוי להם, וק"ו שמסר ליצחק כל עניינים של חכמה שקשורים לקדושה, א"כ גם החכמה הגדולה וכוון השיעורים ג"כ מסר לו, והיה אומד שלו מדוייק הרבה יותר מהמדידה של אחרים.

[מנן הראי"ה, הסכמה לספר 'פרדס יוסף' עה"ת (בעוה"ר הושמטה ההסכמה במהדורה השלישית, ירושלים תשנ"ג). ההסכמה מובאת גם בספר 'הסכמות הראי"ה' עמ' 74].

אורות הראי"ה

הראי"ה ותורת הגר"א מוילנא (ז')

"העם הקדוש הישראלי, בהיות נשמתם אצולה ממקור האחדות, כאשר כינוה החכמים האמיתיים 'חלק אלוה ממעל', מחוייבים להתאחד יחד צמודים וקשורים זה בזה, יותר מהתאחדות הגוף האחד המחובר מאברים רבים [...] כי אחדות העם הקדוש הישראלי מעיד על אחדותו יתברך שמו, ולזאת מבואר עוון המחלוקת כי הוא ממש כעבודה זרה, יען כי הפירוד ההווה מן המחלקת הוא היפוך האחדות וכאילו מעיד על עצמו שאין לו חלק באלוקי ישראל" [בית דוד' דרוש ו. מובא בעולת ראי"ה ב' תסח].

מנן הראי"ה היה לוחם כל חייו לשמירת האחדות בעם ישראל, כנגד אלו שאיימו לפוררה. בחדר האורחים בביתו, על הכותל המזרחי, היתה תלויה טבלא קבועה במסגרת, ועליה הכתובת: "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם. הוי מתלמידי של אהרן אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה. וכל בניך לימודי ה' ורב שלום בניך" [אוהב ישראל בקדושה' ח"ג עמ' 152].

בהרבה מכתביו מבאר הראי"ה את חשיבות השלום [עין 'אוהב ישראל בקדושה' ח"ג עמ' 157]. ואף באגרותיו הוא מתייחס לכך: "בעת שאני אוהב שלום ורודפו בכל לבבי ונפשי, והנני מכיר שבארץ ישראל כפרט אין מקום ודרך להרבות פירוים, אפילו לשם שמים" [אגרות הראי"ה ח"א עמ' סב]. "וב"ה אני רואה כמה סימני טובה ותיקונים גדולים מדרך השלום והאהבה, אשר בחרתי בה בהנהגתי בסדרי הרבנות הישועית רבת הענפים" [שם ח"ב עמ' קסא].

במקום אחר מאריך הראי"ה לבאר את הפגם הגדול של המחלוקת:

"המחלוקת של הדעות על דבר הירכת הכלל, אם בזמן הזה, שרבו פריצים נושאים דגל ההפקרות ביד רמה, ראוי להפריד את האומה, שהכשרים נושאי דגל שם ד' לא יהיה להם שום יחש עם פורקי העול

פרק ז': אחדות ישראל

מניעת הפירוד בעם ישראל

אחד מהעניינים המרכזיים שהעסיק את רבינו הגר"א ז"ל, היה חיזוק השלום והאחדות בעם ישראל. לא פעם לחם נגד אלו המנסים לפגוע ולחבל בכרם ד' ע"י מעשים של פירוד ומחלוקת.

בפירושו 'אדרת אליהו' עה"ת, כותב הגר"א על הקלקול החמור של בעלי המחלוקת:

"כי יש חמישה כיתות ערב רב, והם: האחד, אשר כל מגמותיו למלאות תאוותו זהב ולקבץ ממון תמיד, יש לו מאה מבקש מאתיים [...] הכת הב', שכל מגמתו בקנייניו לבנות בתים וחצרים הרבה ובונה ביתם בלא צדק [...] הכת הג', הוא האיש הצבוע ומראה כשרותו ומרמה הבריות שהוא זהיר בכל מצוה [...], והוא מסיטרא דלבן הארמי [...] והכת הד' הם הליצנים, כי לצול חמדו להם ומדברים תמיד בדברי תפלות ולצנות ויכלו בהבל ימיהם [...] והוא מחמת התגברות התאוה עליהם נהנים מהדיבור בתפלות.

והכת החמישית הם בעלי המחלוקת המחרתים ריב תמיד הולכי רכיל [...] והם הגרועים מכל, כי כולם בחרו באהבה וזה בשנאה. כי זה חומד ממון, ואוהב את הבריות לשם ממון, וזה חומד קניינם, וזה חומד נשים, וזה מרמה הבריות שאוהב נאמן הוא לכל, אבל בעלי המחלוקת בחרו בשנאה ומחלוקת ושונא כל הבריות ולא ידבר בטובו של עולם" [ביאור הגר"א אדרת אליהו' על פרשת דברים, מובא בספר 'שורון' כרך ד' עמוד טו ואילן].

במקום נוסף כותב הגר"א: "בעלי מחלוקת גרועים מכולם, מכל מיני ערב רב, ונקראים עמלקים" [אבן שלמה' יא ח].

וכך כותב הגאון רבי דוד טעביל זצ"ל, בעל ה'נחלת דוד':

הפושעים, או שמה כוח השלום הכללי מכריע את הכל, כל עיקרה של פלוגתא זו באה מפני השפלות הכללית, שעדיין לא נגמרה הטהרה לגמרי ביסוד האופי של האומה מצד חיצוניות נפשה, והיא מיטהרת והולכת. אלה הכיתות יחידו, הינן מדרגת שתיים נשים זונות שבאו אל שלמה. הדיבור "הביחית חרב" ניסיון הוא מחכמת אלוקים שבמלכות ישראל, ואותה הראויה להידחות, המעליה עלילות בשקר, היא הטוענת גזרו, ובהתמרמה מבלטת היא את אמיתת הטינא שבלב שהיא חשה בעצמה, שכל ענינה הוא רק "גם לי גם לך לא יהיה, גזרו". והאם הרחמניה, אם האמת, אומרת "תנו לה את הילוד החי והמת אל תמיתוהו". ורוח הקודש צווחת, "תנו לה את הילוד החי, היא אמו".

אין קץ לרעות הגשמיות והרוחניות של התפרדות האומה לחלקים, אף על פי שפירוד גמור, כהעולה על לב המנתחים באכזריות, לא אפשר, והיה לא תהיה. זאת היא ממש מחשבה של עבודה זרה כללית, שהננו בטוחים עליה שלא תתקיים, "אשר אתם אומרים נהיה כגויים כמשפחות הארצות לשרת עץ ואבן, אם לא ביד חזקה אמלך עליכם". וככל מחשבה של עבודה זרה היא מחריבה ומדאיבה אפילו כשלא באה ולא תבוא לידי מעשה [...]. ועל ידי הפירוד המדומה חותרים תחת יסוד הקדושה כולה, עושים מעשה עמלק שזינב את הנחשלים, פליטי הענן. שלח ידיו בשלומיו חילל בריתו" [שמונה קבצים, קובץ ב' פסקה רפג].

אסור לקטרג על עם ישראל

הגר"א היה נוהג ללמד זכות על עם ישראל, ולמצוא את הטוב שבהם. וכך מסופר, שכאשר שאלו את הגר"א האם גם הקב"ה שמח בחלקו, כפי שמצווה עלינו בתורתנו, ענה: "ודאי, שהרי נאמר: כי חלק ד' עמו" [גדול שימושה עמ' כא]. אהבה זו, שאינה תלויה בדבר, באה לידי ביטוי בקביעתו של הגר"א בכמה מקומות, לפיה הגאולה תבוא ב"דור שכולו חייב", למרות מצבו הרוחני הירוד של העם [עיי' 'אבן שלמה' קמז].

כלפי המקטרגים על עם ישראל, לא נמנע הגר"א מלהשתמש בביטויים חריפים ביותר, וכך הוא כותב: "ד' יתברך שונא מקטרג על בניו, אף הקדושים" [פירוש הגר"א על תיקוני זוהר תיקון כ' דף נז:]. גם אנשים קדושים, מתוך קנאותם הבוסרית, יכולים לפולח בחטא נורא זה, וקדושתם אינה מועילה להם – בכל זאת הם שנואים אצל המקום. מעניין לשים לב לפסוק שעליו מסמך הגר"א את דבריו אלו: "ואת עשו שנאתי" [מלאכי ג]. השנאה למקטרגים נפגשת עם השנאה לעשוי!

לא תמיד מגיעה הקנאות ממקום טהור ובריא. רבי שלמה זלמן קוק זצ"ל, אביו של מרן הראי"ה, היה אומר על סוג מסויים של קנאים: הם חיות קדושות, חיות טורפות שקשה לסבול, אבל בסגנון של קדושה" [מובא בשיחות הרצ"ה בראשית עמ' 242].

וכך כותב הראי"ה, בהמשך הדברים שהבאנו לעיל:

"... דבר ד' ביד מקטרגי: 'הלא אח עשו ליעקב, ואוהב את יעקב', היא תשובה מצדית מספקת לכלל תאנתם של מתאוננים קטני אמונה, האומרים בכל דור ודור, וביותר בדור התגלות אור ישועה: 'במה אהבתנו' [מלאכי ג]. ובאמת אהבת עולם ואהבה רבה אהבתנו ד' אלהינו [...] בעבור שמך הגדול, ובעבור אבותינו שבטחו בך ותלמדם חוקי חיים [...] [שם, פסקה רפד, עיי"ש].

סיבת המחלוקת והפירוד

מהי הסיבה הפנימית למחלוקת הרבה שהתחזקה בדורות האחרונים, ונוגסת בכל פינה? הגר"מ חרל"פ זצ"ל מבאר ע"פ הגר"א, כי הסיבה לנגע המחלוקת היא "מיעוט הדביקות בארץ הקודש", ומנגד, הבאת האחדות תלויה בשיבה לארץ ובבנינה. וכך כותב:

"יד ד' הייתה אל אליהו להכין את עם הקודש לשיבתם לארצם ונחלתם ארץ הקודש והמקדש לכוונן את עפרה ולשוב לבנותה ולהיותם מתגעגעים להר קודשם [...] – על ידי התעוררות, איתערותא דלתא של קיום היעוד "הנה אנוכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם", למען לעשות את כל ישראל לחטיבה אחת ויעשו כולם אגודה אחת לעשות רצון אביהם שבשמים ולתקן כל מה שפגמו בארץ חמדה.

ואמנם כאשר מעקבות הצללים אנו מכירים את האורות העומדין להאיר, ואשר על כן דווקא אז בעת הפקידה שרצה הקב"ה לפקוד את עם קודשו ולגלות אור אהבתו וקודשו אחדותו, נפל דבר בישראל ושבים נתחלקו אז זה מזה והיו לשתי מחנות, החסידים לשיטותיהם והפרושים לשיטותיהם, ורבו המחלוקות בישראל, והגיע הדבר כי התחלקו השיטות שביניהם נגעו גם כבנים הפנימיים, בבת עיניהם של ישראל ביסוד אמיתות התאחדותו יתברך שמו עם עולמו מיניה ומזויויה, ונסתבב מזה שינוי ערכין ביסודות ההנהגה והיה אפשר שכל הפקידה השמימית של אז תתבטל והייתה כל הייתה.

ואז יד ה' הייתה אל אליהו לעמוד על שורש הדבר מדוע בורשת הטובה לבוא לעולם, והבין כי זה בא מחמת מיעוט הדביקות בארץ הקודש וביחוד בעיר השלום היא עיר הקודש ירושלים תובכ"א, שמפני זה אין השפע היורד למטה דרך ספירת המלכות שהיא הצנור של בית הבחירה, ירושלים כפרט וארץ ישראל בכלל, וחסרה שוב ההתאחדות וההתכללות וחזר התווה.

ועל כן לא נח ולא שקט רבינו הגר"א זי"ע לעורר את תלמידיו וכל מכיריו לשוב לארץ ישראל ודווקא לירושלים למען לעצור בעד התווה ולהחזיק התיקון והיה נועד אז שכל ישראל יחזרו לחטיבה אחת להיות מקויים בהם

"ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ", 'בארץ' – היינו: בארץ ישראל ולפי ביאור רבנו הגר"א בסידור הגר"א^[1], ויהיה ניכר ומפולש אחדותו יתברך שמו "אתה אחד ושמן אחד" בלי שום שינויי שיטות, והכל הולך אל הים והים איננו מלא.

לשם זה זירז עצמו הגר"א להכין את נסיעתו לארץ ישראל למען הגשים בפועל את חזון הנבואה "הנה אנוכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא והשיב לב בנים על אבותם" [אמרות טהורות] עמ' קסד, 'דורש לציון' עמ' ט – ג].

את הקישור בין ישיבת עם ישראל בארצו לבין אחדות העם, אנו מוצאים כבר אצל חז"ל בספר הזוהר: "ומי כעמך כישראל, גוי אחד בארץ" – ודאי בארץ הם גוי אחד, עימה אקרון אחד, ולא איננו בלחודייהו" [זוהר ג אמור צג ב] – רק כאשר עם ישראל שוכן בארצו, הוא נקרא אחד.

כאשר תבוא גאולת הארץ – יבוא איחוד האומה

עקרון זה אנו מוצאים גם בתורתו של הראי"ה. וכך כותב תלמידו הרב קלמן אליעזר פרנקל זצ"ל:

"רבנו ז"ל (הראי"ה) אשר סבל מאד מחוג הקנאים אשר רדפו אותו בגלל חיבתו לציוניות, וקנין הלאומי בא"י, התבטא פעם על המחלוקת בא"י בין המפלגות, בין רבנים ואנשי קודש, ואמר כי הסיבה לזה, היא מיסוד אי שלמות קדושת הארץ, היות כי עם ישראל קשור עם א"י ולכן כל זמן שיש עוד חלק קרקע בא"י אשר הוא שייך לזרים ונפרדת מאת קדושת ישראל, מזה יסוד המחלוקת והפירוד השוררת בא"י. ולכן הרי הוא רואה את תיקונם רק ע"י גאולת אדמת ישראל וכאשר תבוא גאולת הארץ יפסק הפירוד, האיחוד של קדושת הארץ תביא אתו גם איחוד האומה [הקדמה לשימועות הראי"ה עמ' 6].

ובאמת, עיקר המחלוקת באותו זמן התרכזה כנגד מרן הראי"ה, ע"י קנאים שלא הבינו את שיטתו העמוקה, ולחמו בו בחזקה. צעד מרכזי במחלוקתם, הייתה פרישתם מהבי"ד המרכזי שהיה בירושלים, בראשותו של הראב"ד הגאון רבי צבי פסח פראנק זצ"ל, שהתמנה ע"י הגאון ר' שמואל סלנט זצ"ל. הם הקימו בדר"ץ מתחרה משהם, והכתירו עליהם את הגר"ח זוננפלד בתואר 'רבה של ירושלים'. כמובן, גדולי ישראל התייחסו לראי"ה כרבה האמיתי של ירושלים [עיי' בספר 'אגרות לראי"ה' ובספר 'בתוך החומות'].

את תיאור הדברים אנו מוצאים בהתכתבות שהייתה בין שנים מגדולי ישראל דאז, הגאון רבי צבי פסח פראנק זצ"ל, שהיה הראב"ד בדר"ץ המרכזי, ומחותנו – הגאון רבי חיים הירשנזון זצ"ל [המכתבים מופיעים בשי"ת מלכי בקודש חלק ד' עמ' 38 עיי"ש].

וכך כותב הגר"פ פרנק זצ"ל למחותנו:

"הנה הגאון מוהרא"י הכהן קוק שליט"א נתקבל פה לרב מרוב מנין של קהלת הקדש דפה, ובני כולל אונגרין כבר ידוע כי עינם צרה באחינו גולי רוסיה ופולין, וביותר שכדי שתגדל הכנסתם המיוחדת דווקא לבני אונגרין לא טוב להם שהרב הכולל של עה"ק יהיה שלא מבני אונגרין, ומה עשו אחדים מבני כולל אונגרין, נתלקטו מתי מספר מהם... והם כותבים וחותמים לאלפים ולרבבות בכל אמעריקא ובכל העולם בשם כל האשכנזים שבירושלים [...] ורק זה הנער הזקן משתמם בו ובשמו לכלי הפץ להחריב עיר ומלוואה, את הגאון קוק שליט"א יבזה הוא ואחוזת מרעיו ריקים ופוחזים... ואין לעמוד כלל על חתימתם וכל עניני הצבור הירושלמי בכלל ובפרט הן מילי דמתא והן כל דבר הנוגע לדת והוראה אין שייך כלל לא להזקנים הנ"ל ולא לאנשיהם שברובם המה אנשים פשוטים שנתלכשו במסווה הצביעות ומכריזים כי מקנאים המה קנאת ה' ומשתמשים רק בשמות הזקנים לסמות העיניים וכל מבין רואה כי לא נוכח האמת דרכם, משתמשים בכתבי פלסתר להרבות מחלוקת בישראל [...]."

על מכתב חריף ונוקב זה של הגר"פ, השיב הגר"ח הירשנזון תשובה ארוכה, ואף היא נוקבת בתוכנה, ומעניין שאף הוא רואה במחלוקת מחלה גלותית, כפי שראינו לעיל בדברי הגר"א והראי"ה:

"בדבר המצב מענייני ארץ ישראל, אשר מודע כתר במכתבו, זה מצב מכאיב מאוד אבל לא חדש, כי מאז התיישבו (כאן הוא מציין כת מסויימת של אנשים) בארץ ישראל נתרבה המחלוקת והפירוד, אם שיש ביניהם ת"ח גדולים וצדיקים באמת, אבל יש בהם מחלה מדינית אשר לדאבון לבבינו הגלות בכל עם ומדינה הדביק את מחלותיו באחינו אשר גלו שמה, והמחלה המדינית של הנ"ל מאז היא פירוד הכתות והרבות קרעים שאינם מתאחים, וישנם עזי פנים שבדור, המביאים דלטורים לתלמידי חכמים אמיתיים שבהם [...] כאשר מתערבים גם אנשים אשר רק נטיות ופניות עצמיות של ענייני כסף אשר הזכיר כבודו במכתבו ואנשים קלי הדעת אשר כל מחשבתם להביא קטגוריא בין ת"ח, פשוט שזה אחת מחורבות ירושלים אשר השכינה מנהמת שם כיננה ואומרת "אוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם".

ונסיים בדבריו המעודדים של מרן הראי"ה:

"הנטייה של קטגוריא ומרירות נפש, שנתגברה בסיעות אחדות, הנני מקוה שתהיה כצל עובר. סוף כל סוף הדעה הטהורה של אור השלום שמו של הקב"ה, היא תלך הלוך ואור, ובמקום איבה ותחרות צמח ד' יעלה לאהבת אחים לידידות נאמנה ועזרה משותפת" [אגרות הראי"ה אגרת תקסן].

העלון יוצא לאור בסיוע 'דְבָרֵי שִׁיר' – הדוכן שלך לספרי קודש ומוסיקה יהודית. סניף ראשי: תחנה מרכזית ירושלים. פלאפון: 0524797380.